

Hledání řemeslné a technické dovednosti našich předků

Zdokumentovat drobné technické provozy v krajině Rožnovska a přispět tak k jejich zviditelnění a ochraně je hlavním cílem projektu Stopy lidského umu, který v současnosti řeší výzkumníci Etnologického ústavu AV ČR a Ústavu evropské etnologie FF MU. Jedná se o tříletý projekt založený na mezioborové spolupráci a intenzivním archivním, terénním i etnografickým výzkumu, na jehož konci bude řada výstupů určených pro odbornou i laickou veřejnost. Projekt byl podpořen z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II, DG20P02OVV004).

Nosnou myšlenkou projektu je, že drobné vesnické technické provozy jako mlýny, pily, valchy, hamry, sklárny, bělírny, sušírny, cihelny, draslárny, dehtárny, salaše, kovárny, vápenky, milířiště či těžebny tvoří významnou součást našeho kulturního dědictví. Tyto objekty, jejich podpůrná infrastruktura (např. náhony, rybníky či jezy) a technologické znalosti a dovednosti potřebné k jejich výstavbě a provozu jsou svědectvím technického umu našich předků i náročnosti tehdejšího života. Zároveň řada těchto provozů zanechala silnou stopu v české krajině, ať už v podobě dochovaných staveb a jejich zbytků, bohatství místních a pomístních jmen nebo široké palety sdílených příběhů a vzpomínek.

Přes nesporný kulturně-historický význam tohoto dědictví se mu však až na výjimky nedostává dostatečné a systematické pozornosti badatelské ani památkářské. Z hlediska výzkumu je to částečně dáno omezeností historických pramenů, které se především věnovaly větším či panským provozům nebo jen určitému jejich typu (např. mlýnům). O řadě provozů a technologií se tedy z archivních pramenů mnohdy nedovíme vůbec nic a na jejich využívání v dané lokalitě můžeme usuzovat jen z letmých zmínek a analogií.

Z hlediska zájmu památkové ochrany pak nedostatečná péče souvisí především s většinovým fyzickým zánikem těchto často jen krátkou dobu fungujících staveb. Některé provozy byly sice přeneseny či rekonstruovány v muzeích v přírodě, je to však jen zlomek někdejšího bohatství, navíc vytržený ze svého krajinného, sociálního a kulturního kontextu. V našem projektu proto usilujeme o nalezení způsobů ochrany těchto provozů *in situ*, tedy přímo na místech, kde stojí či stály. A to ve spolupráci s majiteli, obcemi, spolky či místními muzei.

S ohledem na povahu drobných technických provozů (např. dočasnost, improvizovaná architektonická řešení, omezenost archivních pramenů aj.) jsme považovali za nutné vytvořit interdisciplinární řešitelský tým, abychom mohli v plném rozsahu využít všechny potenciální

zdroje informací. Tým proto tvoří geolog, archeolog, lesník, historici, geoinformatici i etnografové. Členové týmu se vzájemně doplňují, poskytují si podněty a informace a dohromady skládají celkový obraz výzkumného tématu. K integraci poznatků jednotlivých odborníků slouží nejen pravidelná setkání, ale především sdílená geodatabáze spojující různé kartografické a geoinformatické vrstvy (staré mapy, digitální model terénu, historické letecké měřičské snímky), informace z terénních průzkumů archeologického a geologického rázu, výsledky etnografických rozhovorů s obyvateli regionu a poznatky z dochovaných archivních pramenů. Právě doplnění těchto pramenů o další zdroje informací se ukázalo jako stěžejní pro úplnější poznání a efektivnější lokalizaci a interpretaci celkového bohatství technických provozů v zájmovém území.

Další potenciální přidanou hodnotou i velkou výzvou našeho projektu je také jeho územní záběr. Usilujeme totiž o komplexní dokumentaci drobných technických provozů na úrovni celého jednoho panství (Panství Valašské Meziříčí-Rožnov) jako základní hospodářské a administrativní jednotky své doby, v jejímž rámci se odehrávala podstatná část každodenního života v 17.–19. století, která tvoří jádro našeho výzkumného zájmu. S ohledem na velikost území (374 km²) je to samozřejmě cíl velmi ambiciózní a nepochybně v někte-

rých ohledech zůstane nenaplněn. Některé provozy dohledat nepůjde a nelze rovněž ignorovat skutečnost, že ekonomický život a výrobní aktivity nekončily na hranici panství, zejména s ohledem na pozdní kolonizaci těchto horských oblastí a dynamicky se vyvíjející administrativní organizaci území. Přesto věříme, že náš výzkum díky svému širokému záběru přinese první ucelený obraz o výrobním a řemeslném bohatství určitého území, včetně lokalizace většiny provozů a jejich vzájemných prostorových, výrobních a dobových vazeb. Důkladná identifikace, dokumentace a interpretace drobných technických provozů je také nutným výchozím krokem k úvahám o jejich ochraně a případné obnově.

Výstupy našeho projektu budou odborné i popularizační (sledovat je můžete mj. i na webových stránkách projektu <https://stopyumu.cz/>). Mezi těmi odbornými to budou především články v recenzovaných časopisech, monografie (katalog k výstavě), soubory specializovaných map s odborným obsahem a oborově zaměřená konference. K popularizačním výstupům patří články v obecních zpravodajích, diskuze v knihovnách, videorozhovory s členy týmu na You Tube, výstava v regionálních muzeích, internetová mapová aplikace, virtuální naučná stezka a interaktivní hra pro děti. Zároveň budeme jednat s představiteli obcí o možnostech propagace drobných provozů jako specifické formy

kulturního dědictví v rámci podpory rozvoje cestovního ruchu a posílení místní a regionální identity.

Rozjezd projektu nám značně zkomplikovala epidemie SARS-CoV-2. Archívy a knihovny byly střídavě zavřené či polootevřené, lidé byli při sjednávání rozhovorů mnohem opatrnější než v „normálních“ časech a různé obecní a okresní uzávěry a další omezení volného pohybu komplikovaly možnost výjezdů do terénu. Navzdory tomu počátečnímu hendikepu se nám podařilo zdokumentovat a většinou lokalizovat téměř 400 drobných

provozů, provést desítky rozhovorů a projít značné množství archivních pramenů, včetně některých doposud opomíjených. Proto věříme, že slíbené výstupy naplníme v plném rozsahu a přispějeme tak k lepšímu porozumění významu drobných provozů pro utváření venkovské společnosti, krajiny a regionální identity a k jejich účinnější ochraně a popularizaci. Ostatně, jedním z prvních výsledků našeho úsilí je i článek v tomto čísle Českého lidu věnovaný tradici salašnictví na Rožnovsku. Další výstupy budou brzy následovat.

Přemysl Mácha (EÚ AV ČR, v. v. i., Brno)

Workshop Transformationen//Narrationen – Zur Analyse von Lebensgeschichten und strukturellen Wandlungsprozessen v Drážďanech

Ústav saských dějin a národopisu (Institut für sächsische Geschichte und Volkskunde – ISGV) uspořádal ve dnech 1.–2. července 2021 online workshop Transformace/narace – K analýze životních příběhů a strukturálních procesů změny. Workshop byl již třetí akcí, která proběhla v rámci skupiny projektů, na níž se podílí zmíněná instituce spolu s Leibnizovým ústavem pro dějiny a kulturu východní Evropy (Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa), Ústavem Hannah Arendtové pro výzkum totalitarismu (Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung) a Srb-

ským ústavem (Sorbisches Institut) a který nese název Mnohonásobné transformace: společenská zkušenost a kulturní změna ve východním Německu a středovýchodní Evropě před a po roce 1989 (Multiple Transformationen: Gesellschaftliche Erfahrung und kultureller Wandel in Ostdeutschland und Ostmitteleuropa vor und nach 1989). Workshop zaměřil svou pozornost na dvě oblasti, jejichž zkoumání má v ISGV dlouhodobou tradici a jejichž výzkum je podporován i v současnosti – a to na transformační procesy a vyprávění, narativy. Oběma tématům se věnovala Ira Spieker (ISGV,